

486.

TOPIC: MARRIAGE

INFORMANT: TIMOCI MALUMU

PLACE OF ORIGIN: KALABU

NAITASIRI

PLACE OF INTERVIEW: KALABU

INVESTIGATOR: WILLIE DARI
M.

Keirau na vakarau veitalanoa kei Timoci Marau, e dua na kena turaga yabaki vitusagavulu ka va, mai na koro o Kalabu mai Naitasiri. E na talanoataka tiko o Timoci, na i valavala ni vakawati, e tauriakā toka e na vanua oqo o Kalabu.

Sa keitou bose, o Josevata ko e qase vua na i Vakatawa, vata kei au, kei ratou na lewe ni mataqali. E sa lai bose, me sa veivosakitaki kina, me sa vakaqarai e dua na watina na i vakatawa. Au sa mani tukuna toka ki vei ratou, tou sa gole sobu i Wakanisila, me sa laki vosaki o Wati. E sa vakadonua sara o Josevata. ~~E~~ keitou kauta tiko e dua na vub, kei na dua na tabua. Keitou gole sobu i Wakanisila, keitou lako sara e na nodrau vale na qase. Yaco, curu yani, e rau tiko i vale. E sa tukuna sara ki vei au o Jo, meu sa targi na tama ni yalewa. Ia, e keirau veikaruwai tiko kei koya na tamani gone oqo. Baleta, e watina, edavolaqu, e yalewa saraga ni Kalabu. Au targi koya sara, karua keitou qai tiko mai, me mai targi na luvedaru tiko. Me nona na i Vakatawa, me watina na i Vakatawa. E sa vinaka, me sa tarogi mada o yalewa. Kacisara o koya, me kacivi Wati, o koya e gade toka ga mai e na dua na yasa ni vale oya. E yaca ni yalewa oqo o Wati, e sa qai gole mai o Wati. E cru ga mai o koya e katuba, e dabe

sara vakanatutu. E sa sega ni qara mai vei keitou, e sa qara ki vei tinana. Oti oya, au viwali sara toka o au, au vakananuma sara toka, na nodra talanoa na qase. E sa ruku mai e dua na yalewa i tuba, e curu ga mai, e dabe, e matana tale i tuba, e tukuna sara vaoqo na kena turaga, 'na yalewa oqo e sa vaka e curu sara ga mai e dua na yalewa didigi'. E digia na watina, ni curu ga mai, e qara tale i tuba, ni sa digia na watina e sa tiko e loma ni vale. Dede sara, e sa qai taro o koya. 'I Wati, o ratou oqo e ratou qaivi iko tiko mai, e ratou mai tarogi iko, e sa vavei?' Keitou sa vakarongo tiko, e sa galu toka na gne yalewa oqo, e sa raici tinana toka ga. Taro tale o Aminio, 'Wati, o ratou oqo e ratou qaivi iko tale mai, e sa vavei?' E sa qai saua o Wati, drau lewa sara ga na noqu vakawatini, ke drau sa vakadonuya saraga, e sa o koya. E sa tukuna sara o Aminio, 'sa vinaka, e sa tukuni sara vei tinani yalewa, io, esa vakadonui me sa wati na i Vakatawa. Na nona vakadonuya ga oya, e sa tucake sara o Josevata, e dua na tabua, oya e dua ga na tabua. E sa tucake sara o koya ka tukuna, oqo na i vakadonu ni gusui yalewa, ni sa vakadonuya na neitou qai mai oqo, na kena kamunaga oqo. E cakava ga, e sosoraki, e lai tara o koya na turaga oqo, vakamaluataka. Ni sa oti oya, e sa qai tucake tale, e dua tale na vulo tabua, e sa qai o koya na i vosaki ni yalewa, Ni vosaki oti na yalewa oqo, e sa qai tukuni ki vei tamani yalewa, sa vinaka, sa wawa toka, ni sa tukuni ga me sa lai kabi na i vola, e sa na qai lai vakabi. Oti beka e vula rua, e sa lai kabi na nodrau i vola, keitou lai cakava e dua na kena magiti. Oti na magiti oya, e sa na tukuni sara, sa vinaka, dou vakarorogo toka ga mai, ni sa mai oti, e sa qai mai caka na nodrau vakamau. Na lotu veitube. Oti e sa qai tukuni vei Aminio, e sa qai kena gauna oqo, me sa qai caka na nodrau ka ni lotu ni veitube. E sa qai ratou qai mai ra, o ratou mai Wakanisila, o ratou sara mai nakor, e sa qai mai caka na nodrau vakamau o rau oqo. E sa ra na qai laittevutevu o ira na neimami yalewa. Ni sa oti na tevutevu, e sa qai qiri na lali ni lotu ni sa lai caka na lotu ni vakamau. Na gauna e qiri tiko kina na lotu oya, au sa sega

ni nanuma rawa, na levu ni tabua, na karisini, vata kei na i sulu, na i vola ni yalewa. E sa qai keitou tuva tale na kena i vola, e qai vata kei na kena magiti. E tukuni na kena i vola, e lako vata kei na kena magiti. Ia, o koya na magiti oqo, e ra dau vosalevu tu na luveda yalewa, e ra dau rurulaka tu na tina, 'tikolo o iko na i tala ni sulo vavi', e baleta gona na i vola oqo. 'O ko e kemu i voli ga e dua na magiti.

-- Na i vole?

Io, na i vola ga ni yalewa. O iko na i tala ga ni sulo vavi. Oya e ra dau rurulaka tu o ira na bui keimami, o ira na tinai kemami, vei ira na yalewa. E dau kera i ru tu oya. E ratou tuva oti na i vola oya, e sa qai rau kaui vale ni lotu, me rau vakamau. Ni sa oti oti ga na vakamau oya, e sa oti. Baleta ni sa tevutevu oti o ira na neimami yalewa. E ratou sa tevukarawa na nodrau i davodavo. Ia, e sa qai mai tu e na i davodavo oya, me yacova e bogi va. Me qai caka tale na nodrau bogi, me rau bogi va tale. Ia, o rau nakem i taukei, e rau sa sega ni vakayagataka na i davodavo oya, e sa oti. Oya, e sa caka ga na ka me baleta na lotu, e sa savasava vinaka sara tu ga oya. Ni sa bogi va ga oya, e sa ra qai mai cecega tale na i yau, o ratou na weka ni tagane, kei ratou na weka ni yalewa. E ra vakatoka tu o ira na neimami, 'na veikumuni'.

-- Oti oya?

E ra sa na qai mai wasea, e ra sa qai mai wasea tale na vanua na i yau oya, e sa qai wase tani na nodrau na vakawati. O koya oya na ka e ra dau cakava tu o ira na noda qase e na gauna e liu. Au vakabauta ni ra dau cakava tu mai keru.

-- Au dau rogoca ni ra dau lai sili ni di na bogi va?

Kevaka e rau veidrotaki mai, e rawa ni qai vakakina. E ra dau vakameneenei, e ra dau sili, e caka na kena i vakamamaca, na i vakamamaca nei yalewa. Ni caka vakasavasava tu ga va oya. E vaka e ra dau cakava o ira na noda qase e na gauna e liu oya. Ia, na gauna oqo, e sa sega soti ni vakamuri na mataqali cakacaka

va oya, e sa sega.

- Au kerea mo talanoataka ki vei au Timoci, me vaka na vakawati e na gauna e liu, e na nodra dau vakawati o ira na noda qase. Na nodra dau digitakana yalea, e ra dau digitaka na yalewa i tuba, se na yalewa ni mataqali tika?
- E vakatau ga e na nodra dau lewa na tama, na ka oya e dau lea ga na tama. O iko watimu oya, o iko me watimu ga o ka oya.
- Me vaka na nomu talanoa taka tiko ki vei au, na vakawati nei Vakatawa, me vaka na nomuni digitaki Wati, me wati Vakatawa, au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki vei au, e kila teka o Vakatawa, na kena digi o Wati, se o dou veivosakitaka o kemudou na turaga?
- Io, na neitou veivosaki gona oya, e qai digitaki gona mai kina o Wati. E sa mani tukuni, e sa vinaka, me tou sa digitaki Wati ga. E sa tukuni ga vei na i Vakatawa, e sa vakadonuya saraga.
- E na kena digitaki o Wati, e sega ni kila tiko o rau?
- Io. O au saraga tukuna, raica me sa kau ga maico Wati. E sa tukuna ga vei Wati o Jo, e sa vakadonuya sara.
- Au kerea mo talanoataka ki vei au, na kena bucini me kena lai vosaki maico Wati, e sega sara tu ga ni kilao Vakatawa?
- E sa kila tiko, e sa kila tiko ni keitou sa veivosakitaka tiko. E sa mani tukuni ga vua, e sa mani vakadonuya ga o koya, sa vika. E sa mani tukuni ga ki vua, keitou sa lai vosaki Wati, me sa mai watimu.
- Taura mada, kevaka e sa mani sega ni vakadonuya o Vakatawa, e sa na sega na gole?
- Kevaka ga e sa sega ni vakadonuya o Vakatawa, e sa na sega. Ni sa sega ni vinakata yahi.
- Ni daru veitalanoataka tiko na ka ni vakawati vei ira na noda qase e na gauna e liu Timoci. Au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki vei au, na yabaki ni marama. E na tiko beka na nona yabaki e na vica, ni sa na lai vosaki?

E na gauna e liu, e se qai ~~suu~~ beka ga e dua na goneni vale oqo, yalewa, e sa ratou qaiva maina mataqali oya. Na tama ni tagane ni valeoya, me noqu i sa na yalewa oya. Oya e sa i koya sara tu ga vakadua oya. E sa nodrau cakacaka toka ga o tama kei tina, me rau taroga toka na gone oqo. E sa ra maro*oi* koya sara toka ga na gone oqo.

-- E sana kilai tiko ga, ni rau sa na veiwatini?

Io, e sa qai nodrau cakacaka toka ga na maroroya. Oya e sa mai tabailagotaki oya, e sa na mai tukuni sara tiko ga, me noqu i sa o luvemudrau oqori. E sa i koya saraga, e rau sa na maroroya sara ga.

-- Na gauna cava tale ~~ba~~, e nalesu talem*ai* kina o iratou na wekai tagane?

Oya na gauna ga e caka kina ~~ga~~, na gauna tale ga oya, e ratou sa na caka kakana tale kina. Na Siga ni Sucu, e ratou sa na vakania sara tko ga oya. Ni sa nodratou na yalewa oya, e sa rau vakadonuya tu na tama, kei na tina. Io, o keda e sa sega, e da sa veidrotaki ga e na gauna oqo. O na digia ga o iko na watimu, o na qai kauta mai. E na gauna e liu, e ra dau ~~lewa~~ o ira na noda qase. O koya gona e sa bini kina vei keda na kena veimataqali, na yalewa ni Valagi, na yalewa mai ka, mai ka.

-- E na gauna e liu, e sa va sara tu ga oya?

Io. E liu, e lewa ga na tama, kei na tina.

-- Au kerea, me vaka ga ni o talanoataka toka ki vei au, me vakam na nomudou lai sikov*i* Tamai Wati beka. O ni na curu ga yani, o ni sevusevu, se o ni sa lako ga yani, o ni sa lai tarogi Wati sara?

Io, e sa na lai tarogi ga, e ~~sa~~ na lai dabe tiko, keitou sa na veivosaki saraga oya. E sa qai tukuni, mo ni vosa vua, e sa tukuna sara o Jo, me keitou vosa vua. E sa qai keitou veivosaki sara, ia ni keitou tiko ga vakai keito.

-- E sa vakadonuya o Wati, e sa qai caka na vakadonu gusu?

Io, e sa qai caka na vakadonu ni gusu, e sa qai caka na tabua, e dua.

-- E dua tale na vulo?

E qai vosaki kina o yalewa.

-- Me vaka ni daru veitalanoa taka toka na ~~yama~~ vakawati e na gauna e liu, e na vanua vakaturaga o Kalabu, me vaka au dau rogoca toka mai Taleu madaga, ni kena vosaki e dua na marama, e na cavuta toka, 'au kerea toka na luvemuni, me mai talotalo beka ni mequ wai, se... au kere ke o rawa ni cavuta na kena ka va oya, e na kena vosaki e dua na yalewa ni Kalabu, e na gauha e liu? Au se sega mada ni se rogoca e dua vei iratou na noqu qase, meu rogoca kina na ka va oyo. Me mai takitaki ni mequ wai, se me mai vakasaqa ni kequ kakana. Au se sega ni rogoca vakadua, au namuma ni dau va oya na kena vosa. Me mai tukuni tu va oya, au vakabauta ni sa dodonu toka oya.

-- Au namma lesu tale, ni sebaa ni caka na nodaru katokatoni, me vakanni o ni tukuna toka, ni o ni lako ga yani, o ni sa tukuna sara toka ki vei tamai Wati, ni o ni via raii Wati toka?

Io.

-- E dina beka na kena i cavucavuti ya, ni o ni via raii Wati?

Io, e na mai rogoci o Wati, se na cava e lomana o Wati, me rau sa vakarogoca se na cava e sa na tukuna o Wati.

-- Au kerea, ke o rawa ni o talanoataka, na dede ni gauna ni sa caka na nona vosaki, me qai caka na vakabi i vola? ~~Ma~~

Na gauna gona oya, e sa gileca tiko, e vakatau ga. E vakatau ga ki vei kea na i tataba ni ~~x~~ tagane na kena caka na ka oya. Ni sa da vosa yalewa ga e na gauna oyo, e na macawa maioyo e sa caka na vakabi i vola, me caka na vakamau, e sa na rawa.

-- O ira na noda qase e na gauna e liu, ni sebaa ni caka na vakawati, e rawa vei rau na lalai, se o rau na cauravou kei na gone yalewa me rau veitalanoa toka, se e na vakatabui toka, me rau vakawaraka sara ga na gauna ni nodrau vakamau?

E rau na waraka saraga na gauna ni nodrau vakawati. E ra sa ra dui tu ga.

-- Au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki vei au, na magiti e na vakarautaki toka e na gauna ni vakabi i vola. Na magiti cava e na vakarautaki toka?

Oya na magiti ga, e dua na vuaka, e dua toka na sova na sulo. Na magiti ni vakabi i vola. E vakatau ga e na noda kaukauwa na ka oya, e vakatau e na noda kaukauwa na tagane.

-- O ratou ga na weka ni tagane, e ratou sa na vakarautaka toka na magiti ni vakabi i vola?

Io, e ratou sa na vakarautaka.

-- Me oti na vakabi i vola, e rawa ni o tukuna na dede ni gauna, e na qai caka kina se e na lokuci na siga ni vakamau?

Io, e na qai lokuci toka ga, e na qai lokuci.

-- E na gauna ni vakamau, au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki vei au, me vaka na magiti e na vakarautaki toka, e na vakarautaka vakatabaki dua o ratou na weka ni tagane, se e na veivuke tale ga mai kina o ratou na weka ni yalewa?

Segai, e na veivuke tale ga mai na weka ni yalewa e na magiti. O koya beka oya, na yacana na bulagi, na bulagi nei yalewa.

-- Au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki vei au, na vanua oqo, e na siga saraga ni vakamau. E na siga e rau na vakamau kina, o yalewa vata kei tagane, na nona i sulusulu mai, o cei e na tuberi koya e na gauna ni vakamau. Au kerea ke o rawa ni o vakamacalataka vakamatai lalai vei au na tikina oqo, me ra rawa ni ra kila o ira na noda lalai e na gauna mai muri?

Na siga e sa mai caka kina na vakamau oqo, e mai nodratou i cili tiko o ratou na vale oqo. E na gauna esa caka kina na vakamau, o au saraga, au mai kauta yani i ke na yalewa. Au mai raica yani i vale oqo na yalewa me sa laivakamau. Au kauta mai e dua na tabua, ka mai tuiraki i ke vei iratou. Dou yalo vinaka na turaga ni Bure ko Noce, e dua na kena kamunaga oqo. Au mai kerea tiko ki vei

kemudou, me sa mai vakaisulu o Wati, me sa lai vakamau.

-- Me vaka na gauna oqo, e sa dau tu yadua saraga, me keimami raica na vakamau vaka Viti dina. Au kerea ke o rawa ni o talanoataka, na i sulusulu saraga, vakaviti dina, ni dua na marama, e na gauna ni vakawati?

Io, na i sulu ga vakaviti, e da na vakaisulu kina.

-- E dina beka, au dau rogoca toka, ni dau dua na masi vula....?

Io, e ra dau vakaisulu toka e na i sulu kumi, e qaiolo toka e na masi, na masi vulavuða. Se na masi kesa, o koya e dau ganita na i ofo ni i sulu. E sulu o koya e ke, e qai sulu mai o Akuila mai kea. Oya na gauna e rau sa qai i vale ni lotu me rau laki vakamau. Au sa qai tukuna vei Akuila, gole sobu i ra, lai kauta mai na watimu, mo drau mai qai i vale ni lotu. E sa qai gole sobu mai o Akuila, e sa qai mai kauta yani na watina, e rau sa qai golevata i vale ni lotu. Oya na noda dui matau ga, ke sa mai raici ga, e sa oti ga, e qai ga yani o yalewa, e gole i vale ni lotu. Qai lai kauta mai na watimu, na kena i rairai ga me da raica.

-- Ni oti na kena lotu, e sa na qai mai caka na kena kana?

Io, ni oti na lotu, e sa na caka sara na kana.

-- Au dau rogoca toka, ni dau caka na vakamau vei ira na noda qase e na gauna e liu, e dau caka na kana, na i yaya ni kana, e sa nodratou vakatabaki^{idua} na yalewa?

Na i yaya, e sa qai dau nodra cakacaka o ira na marama. E rawa ni kila vaka vinaka saraga na yalewa e tiko i ke. Oya ni sa dau bosei, na i yaya biu oqo. E sa dau vakarautaki saraga na i yaya ni kana. E sa caka na kana oya, e sa biu sara tiko ga na i yaya oya.

-- Au kerea ke o rawa ni o talanoa taka ki vei au, e dua na vanua bibi oqo, Me vaka au sa tarogi iko oti kina e na yasana ka dua, me baleta toka ga e dua na tiki ni madua. Me vaka na nona gole mai na marama, me vaka ni tiki tu ni nodra bula o ira na noda qase ena gauna e liu. Au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki

vei au na tikina oya?

Oya e gone mai, e qai mai nona saraga o na i Vakatawa.

-- Au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki vei au, me vaka ni nodra tiki tu ni nodra bula o ira na noda qase, na kena gole mai e dua na marama. Taura mada, ke gole mai, e sa qase toka mai, na cava beka e na vakayacori. Me vaka ni tiki tu ni nodra bula o ira na noda qase, na vaka vale ni bula?

Oya e dau vakavua e so na tama ni gone na nodra madua.

-- Au kerea ke o rawa ni o talanoataka, me rawa ni katoni?

Oya na vanua e ra dau madua kina o ira na weka ni yalewa. Ni sa dau mai caka na magiti ni vakamau va oya, e dau kune kina na ka oya. Ia, oya e da sa dau madua kina o keda na tama ni yalewa. E ra dau madua, e ra sa sega ni dau vaka cavara na soqo, e ra sa gole tani mai, baleta ni sa va tu oya na ka e sa laurai. Ia, kevaka e sa kau mai na magiti oya, esa raica sara ni sa sogo toka mai, segai, o iko na nomu marau e tiko saraga i cake. O tama ni yalewa mada, oya na levu ni nona marautaka na ka oya.

-- Ko na vakarautaki toka ni magiti oqori, na bogi va?

Io.

-- E na qai caka na sili ni sa oti na bogi va?

Io, caka na sili.

-- Vinaka sara vakalevu Timocei e na nomuni talanoa me baleta na vakawati e na gauna e liu. Ke dua tale beka na ka o ni via tukuna, au vakabauta ni sa rairai kena gauna oqo?

E sa rui cakacaka levu toka na cakacaka oya. E sa sega ni vaka e da sa cakava tiko e na gauna oqo. E na gauna oqo, e sa liva ga. E rau sa mai veidrotaki ga, drau mai vakabogiva i ke, e sa tukuni, me ratou lai bulubulu. E so na bulubulu, e ka va oqo, e sa tuva sara na kena i vola. Ia, e kena i balabale oya, e sa sega ni cakava tale e dua na magiti, ni sa tuvai oti tu na i vola.

E kena i balebale ga na i vola, ni caka gata na magiti, kei na kena i yau.

-- Ko na i vola oqori, e vakatokai tale tiko ga na kali ni sucu, se e duatani ga oqori?

Oya e duatani ga nai vola, e duatani na i kali ni sucu.

-- Au kerea ke o rawa ni o talanoataka ki vei au na i kali ni sucu?

Ni sa caka tiko na vakamau oya, caka na vakamau, ni oti na vakamau, e sa qai mai caka tu na magiti. E sa vakatau sara tu ga e na kaukauwa ni tataba ni tagane. E sa na qai kau tale e dua na magiti, e sa na qai kau tale ki vei ira g tou na i tataba ni yalewa. Oqo e dua na kamunaga e tiko, e kena kamunaga oqo. Oqo na i kali ni sucu, e sa neitou tiko vakadua na yalewa oqo. E sa kalia mai vei tinana.

-- Na i vola?

Na i vola, e i vola nei yalewa saraga. Ko saraga e ra dau cakava o ira na noda qase, ko ga e se caka tiko ga e na gauna oqo. Ia, e so, e sa sega ni caka na kena magiti. E ra sa lai bulubulu ga, e sa tu sara na i gola. E dua tale na i wase ni tabua, e caka tale, na i vola. E liu, e ra dau cakava tu na magiti, o ira na kena qase.

SA OTI.